

Мр Емилија Марковић⁶

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

ДАРОВИТОСТ И КРЕАТИВНОСТ

Апстракт: *Модерно доба у коме живимо са собом носи велики број сложених проблема за чије решавање није довољан ригидан систем мишљења, већ флексибилан приступ који омогућава сагледавање ствари са различитих аспеката. Све је мање једноставних послова за које је довољно познавати и примењивати неколико операција. Ера информатике захтева комплексно разматрање проблема и креативни прилаз њиховом решавању.*

Иако се креативност и њој близак појам надарености везује за високе интелектуалне способности, то не значи да ће интелигентна особа обавезно бити и креативна. Креативност се може развити, али и угушити како породичним васпитањем и односом родитеља према детету, тако и у оквиру формалног образовног система. Улога наставника у развоју креативности и праћењу надарене деце је веома значајна. У овом раду даћемо осврт на појмове надарености, креативности, особине надарених, као и на стратегије које могу помоћи у развоју креативности.

Кључне речи: креативност, надареност, интелектуалне способности.

У В О Д

Као што можемо говорити о проблемима деце ометене у интелектуалном развоју, тако можемо говорити и о проблемима надарене деце. Свако коме се чини да је лако бити надпросечан, посебно генијалан, грешу у томе. Бити много изнад других није лака позиција. Многи параметри у околини, па и школски програми намењени су просечној популацији. Надарене ово не може задовољити јер су њихове способности знатно изнад овога, а интересовања далеко шири. Зато на овакву децу треба обратити посебну пажњу, пружити им могућности да се развијају задавањем њима адекватних задатака. Такође, потребно је примењивати и стратегије за развој креативности, јер ма какав таленат неко имао, уколико га инхибирамо, он неће бити реализован.

ДЕФИНИСАЊЕ ОСНОВНИХ ПОЈМОВА

Креативност или стваралаштво често се поистовећују са високим интелектуалним способностима. Но, потребно је направити разлику између

⁶ emilija.markovic@pr.ac.rs

појмова попут талента, даровитости и креативности. Док даровитост подразумева поседовање неког специфичног талента за музику или сликање, на пр., и може подразумевати способност изузетне интерпретације постојећег, креативност јесте процес који доводи до стварања нечег новог и до сад непостојећег. Као таква, креативност може пратити постојећу надареност, али надареност не мора увек бити праћена креативношћу. Неко може бити само изванредан интерпретатор музичких дела, док ће неко други уз изврсну интерпретацију умети и да компонује. Креативност се може одредити као способност да се о нечему размишља на иновативан и неубичајен начин, који резултира јединственим решењем проблема (Santrock, W. J., 2001). Иако је већина креативних индивидуа високо интелигентна, ова повезаност није обавезна. Многи изузетно интелигентни људи нису истовремено и креативни.

Према највишем критеријуму, стваралаштво представља „врсту имагинативног мишљења усмереног ка стварању неке нове, оригиналне и објективно друштвено значајне мисаоне творевине, као што је неки филозофски постулат, научни проналазак, технички изум, музичко дело, уметничка слика...” (Требјешанин, Ж., 2001). Према неким нижим критеријумима, стваралаштво се може односити на било који индивидуални производ, па то чак могу бити и снови и маштање.

Неки аутори, међутим, креативност сматрају суштинском и незаобилазном карактеристиком даровитости. Тако С. Максић дефинишући даровитост каже да је она «својство личности – специфичан склоп карактеристика међу којима су најважније високе интелектуалне способности, креативност, појам о себи... висока мотивисаност и посвећеност одређеној области људске делатности, односно активност чији је крајњи продукт изузетно, еминентно постигнуће, производ значајан за свог ствараоца и његово окружење» (Максић, С., 2007: 15). Кропли такође сматра да управо креативност разликује даровите од недаровитих, јер она производи оригиналне и неочекиване резултате (Crompton, A., 1993).

Гилфорд прави разлику између конвергентног и дивергентног мишљења. Конвергентно мишљење се испитује конвенционалним тестовима интелигенције и резултира једним јединим тачним одговором. Овде се резултат ствара на основу датих података и одговори су једнозначни и конвенционални.

Дивергентно мишљење карактерише креативност и односи се на поседовање великог броја идеја о решењу неког проблема. (Michael, 1999). Оно подразумева флуидност идеја и супротно је конформистичком уклапању у стереотипне одговоре. На основу датих података производи се велики број могућих решења, при чему је посебно значајна различитост, оригиналност и квалитет понуђених одговора

Креативно решавање проблема садржи четири фазе: препарација (припрема), инкубација (сазревање), илуминација (надахнуће), и верификација (проверавање). (Виденовић, С., 2005).

Фаза *препарације* је период у коме се проблем разматра са различитим дирекцијама и за њу је врло важно абстраховано постојеће животно искуство.

Овде се дешава игра асоцијација које често делују случајне. Постепено се неке идеје одбацују, а друге испитују. Фаза *инкубације* у којој особа не размишља о проблему на свесном нивоу, али после ње када се поново обрати пажња на проблем, долази до његовог брзог решавања или бар значајног напредовања ка решењу. Овде постоји потреба за ослобађањем од стереотипног начина размишљања, а креативне особе су устању да ствари опажају на више могућих начина, за разлику од мање креативних који се обично држе прве импресије о датом проблему. Фаза *илуминације* у којој се често изненада и неочекивано појављује решење и ово се често назива еуреком. Овај моменат решавања проблема готово је увек емоционално обојен и ствараоци га често описују као радост, срећу или олакшање. Фаза *верификације* у којој се проверава вредност идеја. Нађено решење се примењује и проверава и уколико оно издржи тај тест, онда је проблем решен.

У основи можемо рећи да овај процес креативног решавања проблема садржи низ различитих генерализација које су засноване на нашим знањима и животном искуству. У овоме значајну улогу играју интуиција, креативна имагинација и креативна синтеза. Механизам који се најчешће помиње код стваралачког решавања проблема јесте сублимација као каналисање примитивне сексуалне и агресивне енергије у културно креативне токове.

ОСОБИНЕ ДАРОВИТИХ

Питање које се често поставља јесте то по којим особинама можемо препознати даровите ученике и људе. Рађено је више истраживања на ову тему која су довела до различитих резултата. Тако на пр., Квашчев (Квашчев, Р, 1976) утврђује да креативне од некреативних разликује изразити неконформизам, самодовољност, стабилност, склоност ка ризику и стална тежња ка нечему новом.

Већина данашњих истраживања истиче да даровите од интелигентних недаровитих разликују следеће карактеристике (Стојаковић, П., 2002):

- § емоционалне карактеристике попут амбиције, радозналости, интересовања, толеранције на двосмисленост и смисла за хумор
- § самопоуздање, независност од мишљења и ставова других, спремност да се преузме ризик
- § сазнајни стил мишљења и решавања проблема у коме доминира дивергентно мишљење и неуобичајен приступ решавању проблема.

Малушић (Малушић, 2000) сумирајући резултате различитих истраживања издваја следеће групе карактеристика које одликују даровите:

§ Физичке карактеристике – Многа истраживања о креативности показала су повезаност између менталних квалитета, енергије и виталности. Оваква деца су често супериорнија у висини, тежини, физичкој снази и раније sazревају у пубертету. Здравии су и са лакоћом савладавају физичке напоре.

§ Интелектуалне карактеристике. Већину даровитих одликују високе интелектуалне способности, способност за расуђивање и апстрактно мишљење,

способност генерализације и увиђања узрочно – последичних односа. Изражена им је радозналост, машта и велики фонд знања у односу на свој узраст. Лако уочавају и дефинишу проблеме, логични су у расуђивању, имају добро памћење и способност за уживљавање – емпатију.

§ Језичке карактеристике. Даровите особе имају богат речник, још као деца брзо, лако и у већем обиму савладавају језик, раније почињу да користе сложене језичке конструкције, зрелије се изражавају и јаки су и у писаном и у усменом изражавању.

§ Социјалне карактеристике. Даровити лако успостављају и одржавају комуникацију, спремно преузимају одговорност за организовање и планирање акција, у комуникацијама са другима су сигурни у себе, лако се прилагођавају променама, демократични су и често су у врху популарности у својој групи.

§ Емоционалне карактеристике. Овакве особе су често, уколико су одрасле у стимулативној средини, емоционално стабилније, имају широка интересовања, лако се прилагођавају и теже улазе у деликвенцију.

§ Мотивационе карактеристике. Даровите особе имају изузетну потребу за изазовима. Оне се не задовољавају лаким и осредњим задацима, стога су им и у школи потребни проширени програми који би задовољавали и подстицали даље њихова интересовања. Воле самосталан рад, и имају потребу да буду прихваћени и схваћени од стране околине од које очекују да поштује њихове потребе и интересовања.

§ Стваралачке карактеристике. Једна од основних карактеристика им је креативност и спремност да продукују велики број идеја о могућем решењу датог проблема. Воле да буду различити од других и спремни су на ризиковање при решавању проблема.

§ Образовне карактеристике. Даровити се лако препознају у школи по томе што располажу са знатно више информација и знања него њихови вршњаци. Осим тога, школски програм брзо и лако савладавају и често им је због тога досадно у школи. Постижу бољи успех у школи од осталих и користе сложене методе учења. Читају литературу за старије и решавају тешке и сложене задатке.

Пасо (према Ђорђевић, Б., 1998) уз већ горе поменуте особине, додаје високо самопоимање, чвршћу его снагу, социјално су одговорни, често испољавају идеализам и осећај за правду, теже да буду независни и имају изражен такмичарски дух. Барон (према Видановић, С., 205) креативним особама приписује и потребу за подизањем тензије, но истраживања показују да изнад одређеног прага тензије наступа анксиозност која инхибира креативност, те би с тога учитељи и родитељи требало да познају лимите детета, његов праг толеранције тензије и да је прилагоде дететовим когнитивним и емоционалним капацитетима.

Овакви спискови различитих карактеристика даровитих корисни су, јер нам могу помоћи у њиховом препознавању. Даровитост иначе неће имати много шансе да се развије уколико се не идентификује и уколико се на њу не обрати пажња, посебно што даровити имају потребу да буду запажени.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА РАЗВОЈ СТВАРАЛАЧКОГ МИШЉЕЊА

Један од најважнијих задатака наставника требао би да буде да код ученика развијају креативност. Она је иначе покретач друштвеног развоја, нарочито у доба великих друштвених промена, које су задесиле и нас. Постоји већи број стратегија које се могу користити у настави како би се подстицала креативност код ученика. Сантрок (Santrock, W.J., 2001) предлаже следеће:

§ Брејнсторминг (мождана олуја) која подразумева продукцију великог броја идеја о решавању неког проблема. У овј техници се ученици подстичу да кажу готово шта год им падне на памет, а да има везе са задатим проблемом који треба решити. Треба износити чак и оно што изгледа као немогућа солуција, али се јавило као идеја. У току изношења идеја нема никаквог критиковања. Критике изнетог могу доћи на ред тек када се брејнсторминг заврши. Што је више идеја изнешено, то је већа вероватноћа да ће доћи до креативног решења.

§ Обезбеђивање окружења које стимулише креативност, што подразумева активности и вежбе које стимулишу ученике да траже суштину проблема, а не само да одговарају на питања. Наставници такође треба да упућују ученике на подручја у којима се креативност вреднује, попут науке, открића. Много је боље организовати ученицима ситуације у којима ће сами експериментисати, него им давати готова решења.

§ Не треба претеривати са контролисањем ученика. Уколико се ученицима стално намеће како да решавају проблеме, онда их учимо томе да је погрешно бити оригиналан. Ученицима не треба наметати активности, већ их пустити да их одабирају у складу са својим интересовањима. Било да наставници непрекидно надгледају ученике, било да пред њих постављају превисока очекивања, постоји опасност од гушења њихове креативности. Превелики критицизам гуши у деци слободу експериментисања.

§ Ученицима треба подстицати унутрашњу мотивацију. Уколико се ученицима стално нуде неке награде за успешно учење, може се десити да то умањи њихово унутрашње задовољство које проистиче из њиховог креативног делања. Унутрашња мотивација јесте резултат личног задовољства које проистиче из нашег позитивног емоционалног односа према ономе што радимо.

§ Код ученика треба подстицати флексибилно мишљење. Креативни људи су флексибилни и као да се играју проблемима. Напор који решавање проблема захтева тада се лакше подноси.

§ Ученике треба упознавати са креативним људима. Наставници нису углавном у ситуацији да у учионицу доведу знамените личности, али треба користити најкреативније људе које имамо у свом окружењу. Они могу показати своје креативне вештине или причати о томе шта им је помогло да постану креативни. Они могу бити изванредни модели за идентификацију ученицима.

ЗАКЉУЧАК

Иако се даровитост и креативност често повезују са високим интелектуалним способностима, саме способности не подразумевају и стваралаштво. Хоће ли се оно развити или не, зависи од интересовања и амбиција самог детета, а ове су добрим делом условљене и системом васпитања и образовања. Стога је задатак како родитеља, тако и наставника да обрате пажњу на резултате које ученици постижу, на њихове специфичне таленте и да их стимулишу у правцу развијања истих. Само тако се могу развити индивидуални потенцијали, а од овога користи имају не само даровити појединци, већ и читаво њихово окружење и друштво у целини.

ЛИТЕРАТУРА

1. Видановић, С.: (2005); *Одбрамбени стил ликовно обдарених адолесцената*, Ниш, Просвета
2. Ђорђевић, Б.: (1998); *Даровити ученици и (не)успех*, Београд, Заједница Учитељских факултете Србије
3. Квашчев, Р.: (1976); *Психологија стваралаштва*, Београд, БИГЗ
4. Максић, С.: (2007); *Даровито дете у школи*, Београд, Завод за уџбенике
5. Малушић, С.: (2000); *Даровити ученици и рад са њима*, Београд, ЕМКА
6. Michael, W.: (1999). *Guilford's view*. In M.A. Runco & S. Pritzker, *Encyclopedia of creativity*, San Diego: Academic Press
7. Santrock, W., J. (2001); *Educational Psychology*, Boston, Mc Graw Hill
8. Стојаковић, П.: (2002); *Педагошка психологија II*, Бања Лука, Филозофски факултет
9. Требјешанин, Ж.: (2001); *Речник психологије*, Нови Сад, Матица српска
10. Storpely, A.: (1993); *Creativity as an element of giftedness*, *International Journal of Educational Research* 1, 17-30

Emilija Marković, M.Sc. Assistant
Teachers' Training Faculty in Prizren - Leposavić

THE TALENT AND THE CREATIVITY

Summary: *The modern time in which we live has numbered complicated problems for whose resolving one rigid system of thinking is not enough, but one flexible approach which allowed reconsidering of the problems from different aspects. Their are less and less number of simple jobs for which it is enough to know and to apply only several operations. The era of informatics requires complex reconsideration of the problems and the creative approach to their resolving. The creativity and the similar term of talent are related to high intellectual capacities, but it does not mean that the highly intelligent person has also to be the creative one. The*

creativity may be developed, but it also may be suffocated by family education and the relationship between parents and children, so as it can be suffocated in the frame of the formal educational system. The role of the teacher in creativity development and following of the gifted children is very important. In this work we will reconsider the terms of talent, creativity, characteristics of gifted, as the strategies which can help in developing of creativity.

Key words: creativity, talent, intellectual capacities.